

**Сатанинські вірші.
Сатанинські вірші**

КУПИТИ

Роман Салмана Рушді «Сатанинські вірші» вийшов з друку понад 35 років тому й відтоді є однією з найпереслідуваніших книжок у світі. Його автор, британський письменник індійського походження, пережив кілька замахів після фетви іранського лідера, що містила заклик до страти Рушді. Мусульманський світ був обурений тим, як письменник інтерпретував історію пророка Мухаммада.

Та оповідь про засновника ісламу є тільки однією з чималої кількості сюжетних ліній твору.

«Сатанинські вірші» - блискучий зразок роману, написаного в жанрі магичного реалізму. У книзі вигадливо переплетено реальні події та неймовірні метаморфози головних героїв, один з яких перетворюється на диявола, а другий - на ангела. Обидва вони перебувають у болісних пошуках сенсу буття, і кожен проходить свій непростий шлях усвідомлення свого коріння.

Салман Рущді

Сатанчубкі
Вірші

ФАБУЛА
видавничий дім

Салман Рушді

САТАНИНСЬКІ ВІРШІ

Роман

Видавничий дім «Фабула»
2025

Оригінальна назва твору: The Satanic Verses

Copyright © Salman Rushdie 1988

© Т. Бойко, пер. з англ., 2024

© ВД «Фабула», 2025

ISBN 978-617-522-182-2 (epub)

*All rights reserved. Усі права збережено.
Жодної частини цієї книжки не може бути відтворено або передано
в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи
механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою
зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників
авторських прав.*

Електронна версія створена за виданням:

Рушді Салман

Р82 Сатанинські вірші. Роман / пер. з англ. Т. Бойко. — Харків : ВД «Фабула», 2025. — 512 с.

ISBN 978-617-522-183-9

Роман Салмана Рушді «Сатанинські вірші» вийшов з друку понад 35 років тому й відтоді є однією з найпереслідуваніших книжок у світі. Його автор, британський письменник індійського походження, пережив кілька замахів після фетви іранського лідера, що містила заклик до страти Рушді. Мусульманський світ був обурений тим, як письменник інтерпретував історію пророка Мухаммада.

Та оповідь про засновника ісламу є тільки однією з чималої кількості сюжетних ліній твору.

«Сатанинські вірші» — блискучий зразок роману, написаного в жанрі магічного реалізму. У книзі вигадливо переплетено реальні події та неймовірні метаморфози головних героїв, один з яких перетворюється на диявола, а другий — на ангела. Обидва вони перебувають у болісних пошуках сенсу буття, і кожен проходить свій непростий шлях усвідомлення свого коріння.

УДК 82-311.2

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів

доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо-і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Присвячується Маріан

Сатана, приречений на блукання, бурлакування і невлаштованість, не має сталого місця проживання; проте з огляду на свою ангельську природу він до певної міри владарює у водній і повітряній стихіях, хоча це і є почасти його покаранням, бо ж не існує місця у просторі, де було б дозволено спочити підшвам його ніг.

Данієль Дефо «Історія диявола»

1

— Аби знову народитись,— співав Джібріл Фарішта, зірвавшись з неба,— спершу мусиш ти померти. Годжі! Годжі!{1} Аби м'яко приземлитись, спершу мусиш полетіти. Тат-таа! Така-тун!{2} Як же - знову усміхнутись, якщо спершу не заплачеш? Як кохання ти зазнаєш, пане-брате, без зітхань? Якщо знову народитись тобі, дядьку, закортіло...

Перед самим світанком, одного зимового ранку, під самий Новий рік, двоє справжніх дорослих живих чоловіків зненацька падали з величезної висоти — восьми тисяч і восьмисот сорока дев'яти метрів{3} — в Англійський канал{4}, і то без парашутів чи крил.

— Кажу тобі, ти маєш вмерти, кажу тобі, кажу тобі,{5}— ось таке лунало під алебастровим місяцем, допоки гучний крик не розітнув ніч.

— Йди ти до дідька зі своїми пісеньками,— слова повисли прозорими кристаликами у крижаній білій ночі,— в кіно ти лишень рот роззявляв, а співали інші, не муч мене пекельними звуками.

Джібріл, без задатків до солоспіву, вибрикував ногами у місячному сяйві, співав свою імпровізовану газель{6}, гамселив у повітрі то батерфляєм, то брасом, скручувався калачиком або розпластувався орлом перед майже безкінечністю майже світанку, набував геральдичних поз, ставав на задні лапи, лежав із піднятою головою, протиставляючи левітацію гравітації. Тепер же він радісно покотився у напрямку до сардонічного голосу.

— Ага, Салад-баба{7}, це ж бо ти, братчику. Як поживаєш, друже Чамче.

Опісля той інший — пихата тінь, що падала догори ногами у сірому костюмі з усіма зацепленими гудзиками, тримаючи руки по швах

і приймаючи на віру неймовірність капелюха-котелка на голові — аж скривився, бо дуже вже не любив, коли йому ось так прозивалися.

— Гей, Спуно{8},— заволав Джібріл і викликав у того іншого повторне сіпання перевернутого обличчя.— Це — Самий Лондон, бгаї{9}! Наближаємося! Ті падлюки вниз навіть не знатимуть, що на них упало. Метеор, блискавка чи кара Божа. Буквально нізвідки, правда, малий? *Дгаррааамм!*{10} Який вихід на сцену, яар{11}! Присягаюся: лишень хляп — і по всьому.

Буквально нізвідки: великий вибух, і зорі вже падають. Зачаття всесвіту, мініатюрне відлуння народження часу... авіалайнер «Бостан»{12}, рейс AI-420, вибухнув без попереджень високо над великим, загниваючим, чудовим, сніжно-білим, мерехтливим містом Магагоні, Вавилоном, Альфавілем{13}. Але ж Джібріл уже назвав його, тож мені не треба втручатися: оцей Самий Лондон, столиця вілаєту{14}, миготів мерехтів дрімав у ночі. Щойно на короткий час на гімалайській висоті у крихкому січневому повітрі зблиснуло ранішнє сонце, як з екранів радарів зникла яскрава цятка і простір сповнився тілами, що спускалися з Евересту катастрофи до молочної блідості моря.

Хто я?

Хто там ще є?

Літак розламався навпіл, як той стручок з насінням, як те яйце, що розкрило свою таємницю. Двоє акторів, рухливий Джібріл і манірний, насуплений Саладін Чамча упали, як крихти тютюну з розламаной старої сигари. У порожнечі — над ними, позаду них, під ними — зависли відкидні сидіння, стереонавушники, візки для напоїв, гігієнічні торбинки, картки з відомостями про пасажирів, безмитні відеоігри, плетені капелюшки, паперові стаканчики, ковдри, кисневі маски. А позаяк на борту було багато мігрантів, а також немало дружин, яких розважливі і серйозні посадовці допікали запитаннями про довжину і всілякі особливості геніталій їхніх чоловіків, а з ними ще й діти, факт народження яких у законному шлюбі викликав у британського уряду справедливі сумніви, то з рештками літака

змішалися і пливли настільки ж пошматовані, наскільки ж абсурдні вивернені душі, розтрощені спогади, покинуті сутності, відсічені рідні мови, порушені приватні життя, неперекладні жарти, погаслі байбуття, втрачені кохання, забуті значення порожніх лунких слів *вітчизна, належність, дім*. Приголомшені вибухом Джібріл і Саладін падали, немов два вузлики, згублені необережним бузьком, що взяв та й на біду розтулив дзьоб, а позаяк Чамча летів головою донизу, у рекомендованій позі для виходу немовлят із лона матері, то відчував деяке роздратування через те, що той інший відмовлявся падати у такий же спосіб. Саладін пікірував, а от Фарішта обхопив повітря, обійняв його руками і ногами — такий собі верткий, збуджений непосидючий актор. А внизу на їхню появу вже чекали окутані хмарами води заляклого Англійського рукава{15}, себто місце, призначене для їхньої водяної реінкарнації.

— Маю я японські капці,— співав Джібріл, переробивши стару пісеньку на англійський лад у напівсвідомому пошанівку до країни--розпорядниці, що стрімко підносилася до них,— ще й англійській штани. Шапка зроблена в Росії, а душа індійська є.{16}

До них швидко клубочилися хмари, тому через величезну містифікацію купчастих і дощових хмар потужного грозового фронту, що насувався спозаранку у вигляді величезних молотів, а може, через отой спів (один захоплено виспівував, інший виражав своє незадоволення), а може, через оглушення вибухом... хай там уже як, але обидва чоловіки — Джібрілсаладін Фаріштачамча, що були приречені на це безконечне, та все ж таки кінечне ангельсько-диявольське падіння, не відчували тієї миті, коли розпочався процес їхньої трансмутації.

Мутації?

Таки-так, мутації. Але не випадкової. Там у повітряному просторі, у тих ледь вловимих, невідчутних шарах атмосфери, які спочатку стали можливими завдяки цьому століттю і які опісля зробили можливим це століття, ставши одним із його визначальних місцезнаходжень, себто місцем пересування і воєнних дій, місцем усадки планети і вакууму влади, а також нетривкою, швидкоплинною

зоною, оманливою, переривистою, метаморфічною,— бо коли щось - підкинути вгору, то все стає можливим — там угорі в будь-якому разі з маревними акторами відбувалися зміни, що немало зіграло б душу старому Ламаркові{17}: під впливом умов навколишнього середовища живі істоти набувають характерних рис.

Що це за такі характерні риси? Не кваптесь; думаєте, Сотворення поспіхом відбувається? Так само й одкровення... ось погляньте на цю пару. Помітили щось незвичайне? Падає двійко смуглих чоловіків, тут нема нічого нового, подумаєте ви; піднеслися зависоко, розперезалися, підлетіли заблизько до сонця, хіба не так?

Ні, не так. Ось послухайте:

Пан Саладін Чамча, сповнившись жахом звуків, що долинали з рота Джібріла Фарішти, тепер відбивався від нього власними віршами. Те, що долинуло до Фарішти у неймовірному нічному небі, було також старою піснею, слова пана Джеймса Томсона{18}, тисяча семисотий — тисяча сімсот сорок восьмий рік.

— ...за наказом Небес,— славословив Чамча губами, які від холоду стали шовіністично червоно-біло-блакитними,— поста-а-а-га-ли ми з блакиті мо-о-го-ря.— Фарішта злякався і вже гучніше виводив про японські капці, російські шапки, вірні субконтинентальні душі, але так і не зміг заглушити Саладінів несамовитий сольний концерт:

— І анге-е-ге-ли-охоро-го-нці протяжно нам співа-а-га-ли.

Варто визнати: не могли ж вони один одного чути, тим паче між собою розмовляти чи то пак у такий спосіб змагатися у солоспіві. Як під час шаленого прискорення до планети, коли навколо реве атмосфера, вдавалося це їм робити, ну як? Але все ж таки визнаймо: вдавалося.

Усе швидше і швидше знижувалися вони зі свистом, і зимовий холод посріблів їхні вії інеєм, загрожував заморозити їхні серця і навіть міг вивести їх із того маревного стану, і вони от-от мали вже усвідомити дивовижу свого солоспіву, отой дощ із кінцівок і немовлят, частиною якого вони були, а також оте страхіття долі, що мчала їм назустріч, аж

тут вони ввійшли у клуби хмар з нульовою температурою, наситилися вологою й одразу вкрилися крижаною кіркою.

Опинилися у довгому вертикальному тунелі. Чамча, дуже строгий і манірний, далі падаючи догори ногами, побачив, як Джібріл Фарішта у багряній сорочці-буш підпливав до нього у трубі з хмар із протилежного боку, і вже було хотів вигукнути:

— Геть, геть від мене.

Але щось завадило йому це зробити, якесь незвичайне тріпотіння у животі, тож замість того, щоб відігнати його словами, він розпростер руки, Фарішта вплив між них, вони обійнялися валетом і від сили зіткнення пішли перекидом, виконуючи подвійне гімнастичне сальто вертикальним тунелем, що вів до Країни Чудес; прокладаючи собі шлях крізь оту білизну, вони проминали всілякі хмарні форми, що зазнавали постійних метаморфоз: боги ставали биками, жінки — павуками, чоловіки — вовками. На них насувалися гібридні хмарні створіння: велетенські квіти з жіночими грудьми, що звисали з м'ясистих стебел, крилаті коти, кентаври, тож Чамчу у його напівпритомному стані охопило відчуття, буцімто він також набув властивостей хмари, ставши метаморфічним гібридом, ніби він перетворився на особу, голова якої гніздиться поміж ногами, а ноги обвивають довгу патриціанську шию.

Однак ця особа не мала часу на «високомовну балаканину»; та й узагалі не мала дару до такого роду занять; бо якраз побачила, як із хмарного коловороту виринає постать чарівної жінки певного віку у парчевому зелено-золотому сарі, з діамантом у носі, з полакованим волоссям для захисту від вітру високо підбитої зачіски. І сиділа вона на летючому килимі.

— Рекга Мерчант,— привітав її Джібріл.— Ніяк не можеш знайти дороги на небо?

Не надто чуйні слова, якщо взяти до уваги, що були сказані до мертвої жінки! Але це можна пояснити тим, що він падав і його сильно трясло.

...Чамча, стиснувши ноги, поставив незрозуміле запитання:

— Що за чортівня?

— Не бачиш її? — вигукнув Джібріл.— Що? Не бачиш її бісового бухарського килима?

Ні, ні, Джібо, прошепотів її голос йому на вухо, не сподівайся на його підтвердження. Я винятково для твоїх очей, а може, ти вже потрохи навіснієш, як ти собі гадаєш, намакуле{19}, кавалку свинячого гімна, моя любове. Зі смертю приходить відвертість, мій любчику, і я тепер можу тобі сказати все просто у вічі.

Хмарна Рекга шепотіла неприємні дурнички, аж тут Джібріл знову крикнув Чамчі:

— Спуно? То ти бачиш її чи ні?

Саладін Чамча нічого не бачив, нічого не чув, нічого не казав. Тож Джібріл вів з нею розмову віч-на-віч.

— Тобі не варто було цього робити,— докоряв він їй.— У жодному разі. Великий гріх. Не більше і не менше.

О, і тепер ти будеш мене ще повчати, засміялася вона. Ти геть безгрішний, хоч до рани прикладай. Але саме ти мене покинув, нагадав її голос біля його вуха і, здавалося, аж мочку гриз. Саме ти підвів мене, місяченьку мій ясний, сховався за хмарою. А я у темряві, засліплена, розгублена, зосталась без кохання.

Він злякався.

— Що ти хочеш? Гаразд, нічого не кажи, ліпше йди собі.

— Коли ти захворів, я не могла з тобою бачитися, був би великий скандал, ти ж бо добре розумієш, що я не могла, тому і трималася подалі від тебе для твого ж добра, але потім ти покарав мене, ти використав це як привід піти від мене, як оту хмару, за якою можна сховатися. А потім крижана жінка. Негідник. Тепер, після того як

померла, я вже не вмію прощати. Проклинаю тебе, мій Джібріле, нехай твоє життя стане для тебе пеклом. Пеклом, бо ти відправив мене саме туди, а хай тобі біс, звідки ти сам прийшов, дияволе, і куди ти вже йдеш, пущівірінку, тож бажаю тобі щасливої дороги до гарячого підземелля.— Прокляття Рекги; за ним вірші незрозумілою для нього мовою, якесь суцільне шамотіння й уривчастість, серед якого, як йому здалося, він кілька разів почув, а може, й не почув ім'я *Аль-Лат*.

Ухопився за Чамчу; разом пробивалися крізь дно хмар.

Страшенна швидкість, зі звуками страхітливого свисту повернулося відчуття швидкості. Стеля хмар полетіла вгору, зближувалося водяне дно, вони порозплющували очі. Вереск, той самий вереск, що тріпотів у нього в животі, коли Джібріл плив у небі, зірвалися тепер з губ Чамчі; промінь сонячного світла пронизав його відкритий рот і визволив той крик. Але вони, Чамча і Фарішта, вже пролетіли крізь мінливі форми хмар, а тут на їхніх краях була якась плинність і нечіткість, тож коли сонячне світло влучило в Чамчу, то видобуло з нього щось більше, ніж звук:

— Лети,— заверещав Чамча Джібрілу.— Давай лети тепер.— А тоді додав, сам не знаючи чому, ще одну команду: — І співай.

Як приходить у світ новизна? Як вона народжується?

З яких перетворень і з'єднань вона постає?

Як вона виживає, незважаючи на свої крайнощі і небезпечність? На які компроміси, оборудки, на які зради своєї потаємної природи вона йде, аби не дати роботи аварійній бригаді, ангелові знищенню, гільйотині?

Чи завжди народження є падінням?

Чи мають ангели крила? Чи можуть люди літати?

Коли пан Саладін Чамча виринув із-під хмар над Ла-Маншем, то відчув, як його серце стиснулося під дією невблаганної сили, і вже знав, що вона йому не дасть загинути. Згодом, коли його ноги знову міцно

стоятимуть на землі, він почне сумніватися, чи так насправді було, і пояснюватиме відчуття неможливості переходу в інший світ безладом своїх сприйняття після вибуху, а також пов'язувати факт виживання, власного й Джібрілового, зі сліпою та німою удачею. Проте в той час він не мав сумніву; його врятувало ніщо інше, як воля до життя, непідробна, непереборна, чиста; і найперше, що вона зробила, так це дала йому знати про своє небажання мати щось спільне з його жалісливою натурою, з тим наполовину відновленим даром імітування чужих голосів, а також про своє нехтування всім цим, тож він одразу відчув, як піддається їй, аякже, наче був стороннім спостерігачем у власному розумі, у власному тілі, а вона, попри те, що зароджувалася в осерді його тіла, поширювалася назовні, перетворюючи його кров на залізо, роблячи його плоть сталлю, хоча, правда, мав враження, немовби це був кулак, що обгорнув його зовні, тримаючи його у спосіб незносно міцний і нестерпно ніжний; допоки не опанувала ним цілком і повністю, допоки не почала робити з його ротом і його пальцями все, що їй заманеться, а вже коли переконалася у своїй всевладності, то вирвалася з його тіла назовні і вхопила Джібріла Фарішту за яйця.

— Лети,— наказав він Джібрілові.— І співай.

Чамча вчепився у Джібріла, а той насправді почав спочатку повільно, а тоді все швидше і впевненіше махати руками. Сильніше й сильніше він махав, аж тут пісня виривалася з його легень, і вона, як пісня привида Рекги Мерчант, співалася мовою, якої він не знав, і мала мелодію, якої він ніколи не чув. Джібріл ніколи не відкидав можливості дива; на відміну від Чамчі, який намагався все пояснити з погляду реального буття, Джібріл не переставав казати, що газель є божественною, що без пісні лопотання руками було б марним, а без лопотання то вже точно вони б гримнулися об хвилі, неначе об скелі, чи об що там, і розбилися б на друзки, замкнувши контакт із пружним барабаном моря. А тут їхнє падіння сповільнювалося. Що наполегливіше Джібріл лопотав і співав, співав і лопотав, то - виразнішим ставало гальмування, допоки нарешті обидва вони не полинули донизу у Ла-Манш, неначе ті два клаптики паперу, підтримувані легеньким бризом.

Лишень їх двоє уціліло після загибелі літака, були єдиними, що випали з «Бостана» й вижили. Знайшли їх на узбережжі. Той балакучіший у багряній сорочці присягався і теревенив про те, як вони пішли по воді, як хвилі лагідно їх винесли на берег; але той інший, до чиєї голови, немов за допомогою якихось чарів, прилип наскрізь промоклий котелок, заперечував геть усе.

— Боже, як нам пощастило,— казав він.— Чи ви хоч усвідомлюєте, як нам пощастило?

Очевидно, я все знаю, як воно було. Я все бачив. На всюдисущого і всемогутнього я наразі не претендую, проте зміг би, сподіваюся, не менше. Чамча виявив волю, а Фарішта виконав його волю.

І хто з них чудотворець?

Яку природу мала пісня Фарішти? Ангельську чи сатанинську?

Хто я?

Давайте запитаємо так: хто знає, чия пісня найкраща?

А це були перші слова, які Джібріл Фарішта промовив, коли прокинувся на засніженому узбережжі Ла-Маншу, аж не віриться, з морською зіркою біля вуха:

— З днем народження, Спуно, тебе й мене. Многая літа, пане-брате; многая літа, благая.

Опісля Саладін Чамча закашлявся, щось пролебедів, розплющив очі і, як пристало новонародженому немовляті, не знати чого заплакав.

2

Реінкарнація віддавна цікавила Джібріла Фарішту, найбільшу кінозірку протягом п'ятнадцяти останніх років в історії індійського кінематографу — ще задовго до його «чудотворного» зцілення від фантомного вірусу, що, як уже багато-хто було почав думати, може за одним махом скасувати всенькі його контракти. Правда, комусь усе ж таки слід було передбачити, але ніхто так і не спромігся на таке і не передрік, що після одужання йому вдасться зробити те, чого з ним, так би мовити, не зуміли зробити мікроби: він спроможеться назавжди піти зі свого колишнього життя, і то за якийсь тиждень до власного сорокового дня народження — щез, як у тому фокусі, раз! — *і нема*.

Першими помітили його відсутність четверо штовхачів інвалідного візка з кіностудії. Задовго до хвороби він узяв собі за звичку пересуватися від декорації до декорації по величезному знімальному майданчику Д. В. Рами з допомогою гурту прудконогих вірних йому атлетів, адже людина, що «одночасно» знімається в одинадцяти картинах, має ощадливо використовувати свої сили. Послугуючись складною кодовою системою рисок, кружечків і крапок, якої Джібріл навчився в дитинстві від легендарних бомбейських рознощиків полуденків (подробиці — далі), штовхачі візка доставляли його від ролі до ролі настільки ж пунктуально і безпомилково, як колись його батько розносив полуденки. Тож після кожного дубля Джібріл знову стрибав у візок і на великій швидкості прямував до наступної декорації, де його переодягали, гримували й тиццали в руки текст ролі.

— Кар'єра в бомбейському кіно,— казав він своїм вірним прудконогим побратимам,— схожа більше на перегони інвалідних візків з кількома піт-стопами.

Після хвороби — вірусу-привиду, загадкової недуги, тієї незрозумілої зарази — він повернувся до роботи, обмежившись одночасними

зйомками тільки у семи картинах... а тоді нагло, раз! — і його нема. Інвалідний візок стоїть порожнім поміж припишких павільйонів звукозапису, а відсутність Джібріла тільки підкреслює мішурність дешевих декорацій. Штовхачі візка, від першого до четвертого, як могли виправдовувалися за зниклу кінозірку, коли кіношники на них люто напосідалися:

— Джі{20}, він, мабуть, захворів, він завжди був пунктуальним, ні, навіщо його сварити, магарадже{21}, великим артистам час від часу слід прощати невеличкі примхи,— і дуже швидко через такі висловлювання стали вони першими жертвами незрозумілого престо-зникнення Фарішти; так, їх вигнали з роботи, четвертого третього другого першого, екдумджалді{22}, витурили за студійні ворота, тому залишився візок покинутим і збирав пилюку під намальованими кокосовими пальмами на пляжі з тирси.

А де Джібріл? Кінопродюсери, пошившись у дурні в семи картинах, не в жарт запанікували. Он, бачите поля для гри у гольф Віллінгтон--клубу, тільки десять лунок залишилося тепер, бо з інших дев'яти повиростали хмарочоси, немов велетенські бур'яни або ж, можна - сказати, немов надгробні пам'ятники на місці поховання пошматованого тіла старого міста; там, саме там, найвищі ешелони кіношників ніяк не можуть улучити в лунку; а підведіть погляд угору і побачите, як цілі пасма волосся, з боєм вирвані з поважних голів, повільно сідають донизу з вікон останніх поверхів. Занепокоєних продюсерів легко зрозуміти, бо в час зменшення аудиторії кіноглядачів, створення історичних мильних опер і сучасних хрестових походів домогосподарок на телевізійні мережі тільки його ім'я у титрах продовжувало давати залізу, стовідсоткову гарантію ультрахіту, сенсаційності, а власник зазначеного імені взяв і кудись відбув у невідомому напрямку: вгору, вниз чи у якийсь там бік, але однозначно і, поза сумнівом, кудись повіявся...

Всюди по місту після того, як телефони, мотоциклісти, поліціанти, водолази і траулери, що прочісували гавань, шукаючи його тіла, завершили свою наполегливу, проте безуспішну працю, почали лунати епітафії на пам'ять згаслої зірки. На одній із семи осиротілих сцен

кіностудії Рами міс Пімпл Білліморія, остання бомба у стилі «пікантна спеція» — *вона не ласи точить!, а круть-верть-і-вам-містер смерть, в'язка динаміту* — стояла одягнена у плащик, з-під якого визирало негліже храмової танцівниці, до того ж стояла під картонними декораціями тантричних фігур{23} епохи династії Чандела{24}, що саме вихилясом злягаються, і вже добре знала, що їй не судилося бути знятій у найважливішій сцені свого життя, тож усі сподівання на великий прорив розбилися на друзки, а вона взялася сказати своє уїдливе прощальне слівце перед аудиторією звукооператорів і електриків, що цинічно курили свої біди{25}. У супроводі мовчазної засмученої аї{26}, самі кістки, Пімпл захотілося трохи поглизувати.

— Боже, яке щастя, заради всього святого! — вигукнула вона.— Бачите, сьогодні мали знімати любовну сцену, ну оту, чгі-чгі{27}, всередині я просто завмерла,— як же наближуся до того тлустого рота з віддихом зігнилого тарганячого гімна.— Дзенькнули дзвіночки на ніжному браслеті — це вона ногою тупнула.— А йому що, добре, що хоч кіно не пахне, бо не видати б йому ролі навіть прокаженого.

І тут монолог Пімпл переріс у такий потік непристойної лайки, що курці біди вперше випросталися й заходилися жваво порівнювати словниковий запас Пімпл зі словниковим запасом сумнозвісної королеви бандитів Фулан Деві, чиї прокляття могли розплавити стволи рушниць і вмить перетворити олівці журналістів на гумки для стирання.

Виходила Пімпл, плачучи, немов цензурований обрізок стрічки на підлозі монтажною студії. Йшла, а з її пупка падали фальшиві брильянти, віддзеркалюючи сльози... але щодо поганого запаху з рота Фарішти, то вона не дуже й то відійшла від правди. Джібрілів віддих, ці охрові сірчані випари, завжди надавав йому разом із доволі помітним удовиним піком і чорним, як вороняче крило, волоссям радше демонічного, ніж святенницького вигляду, незважаючи на його архангельське ім'я. Після його зникнення казали, що він швидко віднайшовся б, якби шукав хтось із хорошим носом... і тиждень після його відходу — набагато трагічнішого, ніж у випадку з Пімпл Білліморією — отой диявольський душок значно посилювався, що було

тільки почав прилипати до усе ще солодково-ароматного імені. Можна навіть сказати, що він зробив крок з екрана в реальний світ, а в житті, на відміну від кінотеатру, люди одразу чують, якщо хтось смердить.

Ми — створіння повітря, Наші в мріях коріння, І в хмарах, відроджених у польоті. От і все, бувайте здоров. Цю загадкову записку поліція виявила в пентхаусі Джібріла Фарішти на останньому поверсі хмарочосу «Еверест-Вілас», що в Малабар-Гіллі, себто в найвищому особняку найвищої будівлі, на найвищому пагорбі міста — в одному з апартаментів із подвійною перспективою, звідки видно з одного боку вечірнє намисто Марін-Драйву, а з іншого — оточений морем Скендл-Пойнт, що дозволило газетним заголовкам не припиняти своєї какофонії упродовж довгого часу. «ФАРІШТА ПІРНАЄ ПІД ЗЕМЛЮ» — у дещо похмурому дусі висловився «Блітц», тоді ж бо як такий собі Бізібі у «Дейлі» надав перевагу іншому підходу: «ДЖІБРІЛ ВИПУРХНУВ ІЗ КЛІТКИ». У пресі з'явилося багацько знімків тієї казкової оселі, на чие оздоблення французькі дизайнери — а вони після виконаних робіт у Персеполі мали рекомендації від самого Рези Пеглеві — витратили мільйон доларів на відтворення на цій запаморочливій висоті атмосфери бедуїнського намету. Ще одна ілюзія розвіяна його відсутністю; «ДЖІБРІЛ ЗНЯВСЯ З ТАБОРУ» — кричали заголовки, але куди він знявся? Вгору, донизу чи вбік? Ніхто не знав. У метрополії найрізноманітніших мов і чуток навіть найдовші вуха не могли дочути щось достеменно. Проте місіс Рекга Мерчант, а читала вона всі газети, слухала всі радіостанції і прикипала до «Дурдаршан-ТБ», усе ж таки щось уторопала у посланні Фарішти, все ж таки почула якусь нотку, котрої не змогли розчути інші, тож узяла обох доньок і сина прогулятися дахом свого висотного будинку. А називався той будинок «Еверест-Вілас».

Була його сусідкою; фактично, її апартаменти розташовувалися під його особняком. Так, сусідкою і другом; навіщо казати більше? Авжеж заточені на скандал недоброзичливі міські журнали рясніли інсинуаціями і всілякими натяками, але ж це не причина опускатися до їхнього рівня. Навіщо кидати тінь на її репутацію?

Якою вона була? Багатою, аякже, бо ж Єверест-Вілас — це тобі не якийсь прибутковий будинок у Курлі, еге ж? Заміжня, так, таки-так, уже впродовж тринадцяти років, чоловік — велике цабе у виробництві шарикопідшипників. Незалежна, у найкращих місцях Колаби процвітали її виставкові зали з килимами й антикваріатом. Килими вона називала *клинами*, а старовинні артефакти *антикваками*. Так, вона була гарною на вроду, на ту жорстку глянсову вроду рідких мешканців небесних міських помешкань, її кість шкіра стан свідчили про її тривалу розлуку з виснаженою, важкою, порослою рослинами землею. Усі сходилися на тому, що вона сильна натура, пила як вуж із лялікського{28} кришталю і *безсоромно* вішала свої капелюшки на Чола-Натрадж{29}, добре знала, чого хоче і як цього досягти. Її чоловік був сірим щуриком із грошима та хорошим зап'ястям для гри у сквош. Джабрілову записку Рекга Мерчант прочитала в газетах, написала і собі листа, зібрала дітей, викликала ліфт і підійнялася ближче до неба (на поверх вище) назустріч обраній долі.

«Багато років тому,— писала вона в листі,— я вийшла заміж через свою малодушність. Тепер я зроблю хоч щось відважне». На ліжку залишила газету з Джібріловим посланням, обвівши його червоним і розмашисто підкресливши трьома поривчастими лініями, одна з них аж папір розірвала у своєму шаленстві. Тому не дивно, що продажні журнали розтрубили по місту: «ВИКИНУЛАСЯ ПОКИНУТА КРАСУНЯ», «ОСТАННІЙ ПОЛІТ КРАСУНІ З РОЗБИТИМ СЕРЦЕМ». Але:

Можливо, вона також заразилася вірусом переродження, а Джібріл, не усвідомлюючи сили метафори, порекомендував їй політ. *Аби знову народитись, спершу мусиш...* а вона була створінням неба, вона пила шампанське з Ляліку, жила на Євересті, аж тут один із її побратимів-олімпійців полетів; якщо він зміг, то вона також окрилиться й укоріниться в мріях.

Але не змогла. Лала{30}, що працював сторожем на території комплексу «Єверест-Вілас», запропонував світові свої нетямущі свідчення.

— Я саме йшов ось тутечки по території комплексу, коли ж раптом глухий удар, гуп. Я обернувся. Тіло старшої доньки. Череп геть розтروщений. Дивлюся догори й бачу падає хлопець, а за ним і молодша донька. Мало на мене не впали. Затулив рот рукою, підходжу до них. Молодша донька ледь чутно стогне. Знову дивлюся догори і бачу: бегум{31} падає. Сарі надулося великою кулею, волосся розвівається. Опустив очі, вона ж бо летіла, не личить заглядати їй під одяг.

Рекга з дітьми скинулася з Евересту; ніхто не вижив. Недоброзичливці винуватили Джібріла. Тому давайте поки що все залишимо, як є.

Ага: не забудьте: він бачив її після смерті. Бачив кілька разів. Тільки згодом люди зрозуміли, наскільки хворим був той великий чоловік. Джібріл, кінозірка. Джібріл, який переміг безіменну хворобу. Джібріл, який боявся спати.

Після його зникнення почали псуватися всюдишущі зображення його обличчя. На велетенських яскравих щитах, звідки він споглядав на простий народ, почали лущитися, кришитися і все більше сипатися його ліниві повіки, аж поки райдужні оболонки ока не стали схожими на два місяці, розрізані хмарами або ж м'якими ножами довгих його вій. Нарешті і вії відпали, надавши несамовитого, витрішкуватого вигляду розмальованим очам. Біля бомбейських кінотеатрів гігантські об'ємні картонні зображення Джібріла, як було помічено, коробилися і потроху хилилися. Незграбно похитуючись на підмостках, вони втрачали руки, блякли, ламалися в ший. А портрети на обкладинках кіножурналів уже були позначені відбитком смерті, очі — невиразні, погляд — відсутній. Нарешті його зображення просто почали зникати з друкованих сторінок, і блискучі обкладинки «Селебриті», «Сесаїті» й «Ілюстрейтед віклі» зяяли на полицях кіосків прогалинами, видавці звільняли друкарів і звинувачували в усьому якість фарби. Уже навіть на срібному екрані в темряві над головами обожнювачів його буцімто безсмертна фізіономія почала розкладатися, вкриватися пухирями і знебарвлюватися; щойно його зображення проходило крізь затвор

проектора, з якогось дива застрягала плівка, і гарячі лампи несправних кіноапаратів спалювали целюлозну пам'ять про нього: зірка ставала надною, а всепоглинальний вогонь, як і належить, виривався назовні з його рота.

Це була смерть бога. Або щось дуже схоже на це; бо ж хіба не сіяло те збільшене обличчя, що нависало над своїми ревними шанувальниками, немов обличчя якоїсь божественної Сутності, чогось щонайменше середнього між смертним і божественним? Навіть більш ніж середнього, багато хто б сказав, оскільки Джібріл упродовж більшої частини своєї унікальної кар'єри був утіленням, і то дуже переконливим, численних божеств субконтиненту в популярних жанрових картинах, відомих як «теологічне кіно». Почасти магією його особи було те, що йому легко вдавалося переходити границі різних вірувань, не ображаючи нічиїх почуттів. Блакитношкірий у ролі Крішні, він із сопілкою в руці танцював серед чарівних гопі{32} та їхніх корів з налитим вим'ям; з повернутими вгору долонями він незворушно медитував (як Гаутама{33}) про страждання людства під хитким студійним деревом Бодгі{34}. У тих небагатьох випадках, коли він спускався з небес, то ніколи не заходив надто далеко, граючи, наприклад, Великого Могола і відомого своєю підступністю міністра у класичному «Акбарі і Бірбалі». Упродовж півтора десятка років він представляв перед сотнями мільйонів вірян країни, у якій і по сьогодні людське населення переважає божественне у співвідношенні лише трохи меншому, ніж три до одного, найприйнятніше і найупізнаваніше обличчя Всевишнього. Для багатьох шанувальників межа між виконавцем і його ролями вже давно стерлася.

Шанувальники, так, а втім? Що там із Джібрілом?

Обличчя. В реальному житті, зменшене до звичайних розмірів і поміщене серед звичайних смертних, воно видавалося напрочуд незірковим. Низько опущені повіки надавали йому виснаженого вигляду. Також дещо грубуватий ніс, рот занадто м'ясистий, щоб бути вольовим, вуха мали довгі мочки і скидалися на молодий зморщений плід хлібного дерева. Звичайнісіньке, цілком плотське обличчя. На якому останнім часом можна було помітити борозни, проорані його

нещодавньою, майже фатальною хворобою. І все ж таки, незважаючи на його звичайність і виснаженість, у ньому було якесь складне поєднання святості, досконалості і благодаті: Божий матеріал. У кожного свій смак, от і все. В будь-якому разі ви погодитесь, що для такого артиста (для будь-якого артиста, можливо, навіть для Чамчі або ж передусім для нього) схилитися на аватарах, на кшталт багатолікого Вішну, невелика несподіванка. Переродження: також Божий промисел.

Але, знову ж таки... не завжди. Є ж бо й світські реінкарнації. Джібріл Фарішта народився Ісмаїлом Наджмуддіном в Пуні, Британській Пуні{35}, уже під завісу імперського владарювання, ще задовго до Пуни Раджніша{36} тощо. (Пуна, Вадодара{37}, Мумбай{38}; навіть міста можуть брати собі сценічні псевдоніми.) Ісмаїл — на честь дитяти, яке Ібрагім збирався принести в жертву, а Наджмуддін — «зоря віри». Ось від якого імені він відмовився, коли взяв ангельське.

Опісля, коли літак «Бостан» опинився в руках викрадачів, а пасажирів, страхаючись майбутнього, поринали в минуле, Джібріл признався Саладіну Чамчі, що вибором псевдоніма він ушанував пам'ять про покійну матір, «моя мама-джі, Спуно, моя найдорожча неня, бо хто ж іще започаткував ту ангельську справу, зробив своїм особистим ангелом, як не вона, аякже, вона називала мене *фаріштою*, бо, мабуть, я був до біса любий її серцю, віриш ти чи ні, а я насправді був як те щире золото.

Пуна не змогла його втримати; малим хлопцем забрали його до того сучого міста, перша міграція; батько став до роботи зі швидконогими натхненниками майбутніх квартетів штовхачів інвалідного візка — рознощиками полуденків, або ж бомбейськими даббаваллами. Тож Ісмаїл-фарішта тринадцятирічним пішов батьковими слідами.

Джібріл, полонений на борту AI-420, вдався до пробачливого вихваляння минулого, витріщався на Чамчу блискучими очима і пояснював таємниці кодової системи рознощиків полуденків — чорна сварґа червоний кружечок жовта риска крапка — прокручував в уяві всі етапи (від дому до офісного стола) того неймовірного марафону, коли дві тисячі даббавалів доставляли щодня понад сто тисяч судків

зі стравою, а в погані дні, Спуно, може, тільки п'ятнадцять не потрапляли за своєю адресою, а ми були переважно неграмотними, і знаки стали нашою таємною мовою.

«Бостан» кружляв над Лондоном, люди зі зброєю стояли в проходах, світло над пасажирськими сидіннями погасло, але морок освітлювала Джібрілова енергія. На брудному кіноекрані, на якому на початку польоту бортова неминучість Волтера Метью сумно спотикалася об усюдисущу Голді Гоун{39}, тепер рухалися тіні, спроектовані ностальгією заручників, і найчіткіше окресленою серед них була довга і худа тінь підлітка Ісмаїла-Наджмуддіна, маминого ангела в шапочці Ганді, що розносила полуденки по всьому місту. Юний даббавала спритно протискався крізь натовп тіней, оскільки йому не звикати до таких умов, тільки уяви собі, Спуно, таку картину: тридцять-сорок полуденків на довгій дерев'яній таці на твоїй голові, а коли зупиняються місцеві потяги, ти маєш хіба що хвилину, щоб утиснутися у вагон чи вилізти з нього, а тоді біжиш по вулицях щодоху, яар, межі машинами автобусами скутерами мотоциклами і всім таким іншим, раз-два, раз-два, полуденок, полуденок, даббавали мають устигати, а в мусонні дощі, коли зламається потяг, мусиш бігти по рейках або на деяких затоплених вулицях брести по пояс у воді, а там банди, Салад-баба, напrawdę, організовані банди злодіїв, що полювали за полуденками, це ж бо голодне місто, малий, що тут казати, але ми завжди давали собі з ними ради, ми були всюди, знали все, ніякий злодій не міг сховатися від наших очей і вух, ми ніколи не ходили до поліції, самі про себе дбали.

Увечері батько із сином поверталися вимучені до своєї халупи біля злітно-посадкової смуги аеропорту в Сантакрусі, і коли Ісмаїлова мати бачила його вже біля дому, освітленого зеленими червоними жовтими вогнями лайнерів, що злітали, то казала, що досить тільки поглянути на нього, і всі її мрії збулися, а це було першою ознакою чогось незвичайного в Джібрілові, позаяк від самого початку здавалося, буцімто він може здійснювати найпотаємніші бажання людей, не маючи зеленого поняття, як це йому вдається. Його батько Наджмуддін-старший ніколи, здається, не заперечував проти того, що дружина ходить тільки біля сина, щовечора розтираючи йому ноги,

тоді ж бо як чоловікових ніг навіть не погладить. Син — це благословення, а благословення вимагає вдячності від благословених.

Найма Наджмуддін померла. Її збив автобус, ось так, а Джібріла не було поряд, щоби зглянутися на її благання і врятувати їй життя. Ні батько, ні син і словом не обмовилися потім про горе. Мовчки, немов усе це було звичною очікуваною справою, вони ховали свій смуток під ще завзятішою роботою, розпочавши неоголошене змагання, хто понесе більше лотків на голові, хто отримає більше нових замовлень упродовж місяця, хто швидше бігтиме, так, ніби більший обсяг роботи свідчив про більшу любов. Коли Ісмаїл Наджмуддін бачив увечері батька з набряклими вузлами вен на шиї і скронях, то розумів, наскільки старий ображається на нього і наскільки для батька важливо перемогти сина і в такий спосіб відібрати у нього узурповану першість у прихильності дружини. Щойно юнак усвідомив це, то зменшив оберти, проте батькова завзятість залишилася неослабною, і вже невдовзі він отримав підвищення по службі, став не просто різнощиком, але одним із мукаддамів{40}. Коли Джібрілові виповнилося дев'ятнадцять, Наджмуддін-старший став членом гільдії даббавалів, Бомбейської спілки різнощиків полуденків, а коли Джібріл мав двадцять, його батько несподівано помер, зазнавши удару, який мало не розірвав його на шматки.

— Він загнав себе у землю,— сказав генеральний секретар гільдії, сам Бабасагеб Мгатр.— Шельма просто згорів на роботі.

Але сирота знав більше. Він знав, що його батько нарешті побіг достатньо швидко і достатньо далеко і стер межу між світами, він вибіг зі своєї шкури простісінько в руки дружини, якій раз і назавжди довів переважне право свого кохання. Дехто з мігрантів радий відійти.

Бабасагеб Мгатр сидів у блакитному офісі за зеленими дверима над лабіринтом базару: страхітлива фігура, тлустий як Будда, одна з рушійних сил метрополії, власник окультного дару залишатися абсолютно нерухомим, ніколи не висуваючись із кімнати, завжди був на всіх важливих заходах і зустрічався з усіма важливими людьми у Бомбеї. Наступного дня після того, як батько юного Ісмаїла перетнув

границю, аби побачити Найму, ось саме цей Бабасагеб викликав до себе юнака.

— Ну що? Сумуєш, чи як?

Відповідь з опущеними очима: джі, дякую, Бабаджі, зі мною все добре.

— Стули писок,— сказав Бабасагеб Мгатр.— Від сьогодні ти живеш у моєму будинку.— Алеале, Бабаджі...— У мене нема «але». Я вже сказав дружині. Уже поговорив з нею.— Будь ласка, вибачте, Бабаджі, але як що чому? — Я вже з нею *поговорив*.

Джібрілові Фарішті ніколи ніхто не казав, чому Бабасагеб надумав змилостивитися над ним і висмикнути його з безперспективності вулиці, але перегода він почав дещо розуміти. Місіс Мгатр була сухорлявою жінкою, як та ручка біля масивної гумки для стирання - Бабасагеба, проте настільки була сповнена материнською любов'ю, що могла би бути гладкою, як картопля. Коли Баба приходив додому, то вона власноруч клала йому в рот цукерки, а по ночах новий домочадець чув, як великий генеральний секретар БАПД{41} висловлював протести: облиш, жінко, я і сам можу роздягнутися. За сніданком вона з ложки годувала Мгатра великими порціями солоду, а перед тим як відпустити на роботу, розчісувала йому волосся. Вони були бездітною парою, і юний Наджмуддін розумів, що Бабасагеб хоче, щоб він полегшив їхню ношу. Як не дивно, проте бегум не ставилася до юнака як до дитини.

— Бачиш, він уже дорослий,— казала вона чоловікові, коли бідолашний Мгатр благав: — Та дай уже хлопцеві ту ложку солоду.— Так, він геть дорослий.— Нам треба зробити з нього мужчину, а не якогось там нюню.— То якого біса,— вибухнув Бабасагеб,— ти няньчишся зі мною? — Місіс Мгатр аж сльозу пустила.— Ти ж бо для мене геть усе,— плакала вона,— ти мій батько, мій коханець і моє дитя. Ти мій бог і мій сисунець. Якщо я тобі не вгоджу, то не знаходжу собі місця.

Бабасагеб Мгатр, визнаючи поразку, ковтав повну ложку солоду.

Він був доброю людиною, що ховалася за грубістю і шумом. Щоб утішити осиротілого юнака, він починав з ним розмову у блакитному офісі про філософію переродження, переконуючи його, що для його батьків уже передбачено знову десь появитися, якщо тільки їхні життя не були настільки святими, що вони досягли остаточної благодаті. Тому саме Мгатр напоумив Фарішту на всі тонкощі з реінкарнацією і не тільки з нею. Бо цей Бабасагеб був іще й екстрасенсом-аматором, постукував по ніжках стола й заганяв духів у склянки.

— Але я покинув те заняття,— казав він своєму протеже з багатьма ефектними змінами інтонації, всілякими жестами і виразами обличчя, — коли злякався за своє бісове життя.

Одного разу (Мгатр розповідав дуже детально) у склянці опинився якийсь надзвичайно балакучий дух, ну, такий говіркий хлопець, а я візьми та й бовкни непросте запитання. *Чи є Бог*, і склянка, що бігала по столу, ну як та миша чи що там, раптом завмерла посередині стола, жодного поруху, нічирк, капут. Ну, тоді гаразд, кажу, якщо ти не хочеш відповідати на таке запитання, ану давай я зайду з іншого боку, і питаю таке: *а чи є диявол*. І тут моя склянка — бапребап{42}! — починає трястися — нагостри вуха! — спочатку так повільно-повільно, потім швидше й швидше, як мармелад, аж тут скік! — агій! — зі стола в повітря, падає на бік, і — ого! — розбивається на тисячу й одну скалку, на друзки. Віриш чи не віриш, казав Бабасагеб Мгатр своєму підопічному, але опісля я був уже навчений: не лізь, Мгатре, туди, де тобі зась.

Ця оповідь справила велике враження на свідомість молодого слухача, бо ще до смерті матері він уже був переконаний в існуванні надприродного світу. Іноді, коли він розглядався навколо, особливо у пополудневу спеку, коли повітря ставало аж густим, то видимий світ, його обриси, мешканці й предмети, здавалося, стирчать в атмосфері, немов накопичення гарячих айсбергів, і йому подумалося, що все продовжується під поверхнею в'язкого повітря: люди, автомобілі, собаки, кіноафіші, дерева — дев'ять десятих їхньої реальності заховані від очей. Досить було йому кліпнути, як ілюзія зникала, проте її відчуття залишалося. Тому ріс він, вірячи в Бога, ангелів, демонів,

злих духів, джинів, по суті, так, ніби вони були возами чи електричними стовпами, тому вважав своєю особистою невдачею те, що жодного разу не бачив примари. Мріяв знайти окуліста-чарівника, у якого можна було б купити зелені окуляри для корекції своєї прикрої короткозорості, щоб опісля крізь щільне густе повітря змогти побачити казковий світ.

Від матері Найми Наджмуддін почув не одну історію про Пророка, і якщо неточності вкрадалися у ці оповіді, то йому не хотілося знати, які саме.

«Славний чоловік! — думав він. — Якому ж то ангелу не захочеться з ним поговорити?»

Але іноді він ловив себе на богохульних думках, наприклад коли, сам цього не бажаючи, бо вже засинав на ліжку в помешканні Мгатра, починав порівнювати своє власне становище зі становищем Пророка, який, осиротівши, без грошей, домігся великого успіху у своїй роботі керуючого справами на господарстві у багатій вдови Хадіджі, а потім ще й на ній оженився. Коли було вже засинав, то бачив себе немовби сидячим на всипаному трояндами підвищенні, і немовби це він дурнувато всміхається з-під сарі-паллу{43}, яке соромливо накинув собі на обличчя, а його новий чоловік Бабасагеб Мгатр ніжно тягнеться рукою, щоб зняти тканину й роздивитися його риси в люстерку, що лежить у нього на колінах. Сон про одруження з Бабасагебом одразу приводив його до тями, і він аж горів від сорому, тож опісля дуже переймався нечистотою своєї фантазії, що дозволяла створювати такі страхітливі видіння.

Однак його релігійна віра була здебільшого виваженою, була частиною його єства і не вимагала до себе якоїсь особливої уваги. Після того як Бабасагеб Мгатр узяв його жити до свого дому, він навіть ще більше переконався, що він не сам у світі — все ж таки щось про нього піклується, тому не був надзвичайно заскочений, коли Бабасагеб на його двадцять перший день народження викликав його вранці до свого блакитного офісу і вигнав з роботи, не побажавши навіть вислухати якихось оправдальних благань.

— Ти звільнений,— наголосив Мгатр сяючи.— Відрахований, жодних але. Роз-жалуваний.

— Але ж дядьку.

— Стули писок.

А відтак Бабасагеб зробив сироті найбільший подарунок у його житті, повідомивши про вже домовлену співбесіду у студії легендарного кіномагната пана Д. В. Рами; себто про аудієнцію.

— Це так для годиться,— сказав Бабасагеб.— Рама — мій хороший друг, і ми вже все обговорили. Для початку невелика роль, а тоді все залежить від тебе. Тепер геть з моїх очей і перестань так жалібно кривитися, тобі не личить.

— Але ж дядьку.

— Ти вже до біса гарний хлопець для носіння полуденків на голові все своє життя. Поквапся, йди, ставай кіноактором-гоміком. Я звільнив тебе п'ять хвилин тому.

— Але ж дядьку.

— Сказав же. Подякуй своїм щасливим зіркам.

Ось так він став Джібрілом Фаріштою, проте впродовж чотирьох років він не був зіркою, а відпрацьовував своє учнівство у низці балаганних комічних ролей. Залишався спокійним, неквапним, буцімто бачив своє майбутнє, а очевидний брак амбіцій зробив із нього такого собі чужака в найбільш кар'єристській індустрії. Його вважали недалеким або зарозумілим, або ж і тим і тим одразу. Тому впродовж отих самотніх чотирьох років він не поцілував у губи жодної жінки.

На екрані він грав довірливих хлопців, закоханого в красуню йолопа, який не бачить, що вона не вийде за нього і за тисячу років, кумедного

дядечка, бідного родича, сільського бевзя, слугу, недолугого шахрая, тобто нікого такого, хто б заслуговував на любовну сцену. Жінки копали його ногами, давали запотиличників, дразнили його, сміялися з нього, і ніколи на целулоїдній плівці не глянули на нього, не співали для нього, не танцювали навколо нього із по-кіношному закоханими очима. Поза екраном він жив на самотині у двох порожніх кімнатах неподалік кіностудії та намагався уявити, якою ж то є жінка без одягу. Щоб відволіктися від кохання й жаги, він учився, стаючи всеїдним самоучкою, ковтаючи метаморфічні міфи Греції та Риму про аватарів Юпітера, хлопця, що став квіткою, про жінку-павучиху, про Цирцею{44}, геть про все; і теософію Анні Безант{45}, єдину теорію поля{46}, випадок із Сатанинськими віршами на початку кар'єри Пророка, політику в Мухаммадовому гаремі після його тріумфального повернення до Мекки; а ще газетний сюрреалізм про метеликів, які залітають у роти юних дівчат із проханням їх проковтнути, і дітей, що народжувалися без облич, про юнаків, яким сняться неймовірні деталі з попередніх інкарнацій, наприклад золотий замок, наповнений дорогоцінним камінням. Він заповнив себе бозна чим, але безсонними ночами не міг заперечити, що сповнений чимсь таким, чого ніколи не використовував, і навіть поняття не мав, як оте щось, себто кохання, використовувати. У снах його мучили жінки нестерпної чарівності й краси, тому він волів не спати і змушував себе повторювати якусь частину загальних знань для того, щоб заглушити трагічне відчуття обдарованості — значно більшої від звичайної спроможності кохати за відсутності хоча б однієї людини, якій можна було б оте кохання запропонувати.

Його великий прорив стався з приходом теологічного кіно. Щойно формула створення фільмів на основі пуранів{47} з додаванням уже звичайної суміші пісень, танців, кумедних дядечків тощо окупилася, кожен бог пантеону отримав свій шанс стати зіркою. Коли Д. В. Рама задумав виробництво фільму за історією Ганеші{48}, ніхто з тогочасних провідних касових імен не захотів провести усю картину всередині слонячої голови. Джібріл скористався нагодою. Це був його перший хіт, «Ганпаті Баба»{49}, і раптом він став суперзіркою, хоча і з хоботом й вухами. Після шести картин у ролі слоноголового бога йому дозволили зняти товсту хитку сіру маску й одягти натомість довгий

волохатий хвіст, щоб зіграти Ганумана, короля мавп, у низці пригодницьких фільмів, що своєю появою більше завдячували такому собі дешевому гонконзькому телесеріалу, аніж «Рамаяні»{50}. Цей фільм із продовженням завоював таку популярність, що мавпячі хвости стали обов'язками для міських батярів на вечірках, куди вчащали монастирські учениці, відомі як «феєрверки», позаяк щомиті були готові гучно розбуятися.

Після Ганумана вже ніщо не зупиняло Джібріла, а феноменальний успіх тільки поглиблював його віру в ангела-охоронця. Проте спричинився він і до прикріших наслідків.

(Бачу, доведеться мені, зрештою, таки розпатякати про таємниці бідолашної Рекги.)

Навіть іще до заміни фальшивої голови несправжнім хвостом він став надзвичайно привабливим для жінок. Його слава виявилася настільки спокусливою, що кілька юних леді попрохали його не знімати маски Ганеші, коли вони кохатимуться, проте він відмовився від затії з поваги до гідності бога. З огляду на невинність його виховання, він у той час не робив різниці між кількістю і якістю, відповідно йому хотілося надолужити втрачений час. Мав стільки сексуальних партнерок, що часто забував їхні імена ще до того, як вони залишали його кімнату. Він не те щоб став розпусником найгіршого ґатунку, але навчився мистецтва втаювання, позаяк чоловік, що грає ролі богів, мусить бути бездоганним. Настільки вміло приховував своє скандально розпусне життя, що його давній патрон Бабасагеб Мгатр на смертному одрі десять років по тому, як дав путівку юному даббаваллові у світ ілюзій, брудних грошей і хіті, благав його одружитися й довести, що він справжній чоловік.

— Боже милостивий, паноньку,— пояснював Бабасагеб,— коли я казав тобі десять років тому йти і стати гоміком, то я і гадки не мав, що ти сприймеш це серйозно, треба хоч трохи мати пошанівку до старших.

Джібріл розвів руками й заприсягся, що аж настільки він себе не зганьбив, і що коли йому трапиться підхожа дівчина, то він, поза сумнівом, охоче зв'яже себе з нею шлюбними узами.

— На кого ти чекаєш? На богиню з неба? На Грету Гарбо{51}, Грейскалі{52}, на кого? — вигукував старий, викашлюючи кров, однак Джібріл покинув його з загадковою усмішкою, дозволивши померти без цілковитого заспокоєння.

Сексуальна лавина накрила Джібріла Фарішту й зуміла поховати його найбільший талант так глибоко, що він міг утратити його назавжди, себто свій талант до справжнього, глибокого і безоглядного кохання — рідкісний і делікатний дар, який йому ніяк не вдавалося застосувати. На час його хвороби він майже забув про біль від пекучого прагнення кохання, що вигиналося й оберталося у ньому ножем чарівника. Тепер у кінці кожної гімнастичної ночі він спав легко й довго, буцімто вві сні його ніколи не мучили жінки, буцімто ніколи не сподівався на кохання.

— Твоя біда,— казала йому Рекга Мерчант, коли матеріалізувалася з хмар,— у тому, що тобі завжди все прощали, Бог знає чому, але завжди відпускали, тобі завжди все сходило з рук. Ніхто ніколи не засуджував тебе за твої вчинки.— Він і не сперечався.— Божий дар,— заверещала вона на нього,— бачиш, він бозна якої високої думки про себе, аякже, зроби з хлопа пана, але тільки Богу відомо, яких хвороб він набрався.

Саме такими і є жінки, думав він у ті дні, вони — посудини, у які він себе виливає, а коли він іде від них, то вони розуміють, що така вже його натура, і пробачають. Також є правдою, що ніхто не звинувачував його за легкодумство, за тисячу й одну легковажність, а скільки абортів, допитувалася Рекга у хмарній дірі, скільки розбитих сердець. Усі ті роки він отримував велику вигоду від безконечної щедрості жінок, однак він був і її жертвою, бо їхнє всепрощення уможливлювало найглибший і найсолодший моральний розклад, себто думку, що він не робить нічого поганого.

Рекга: ввійшла у його життя, коли він купив особняк на «Еверест-Вілас», а вона запропонувала, як сусідка і бізнес-леді, подивитися на її килими й антикваріат. Її чоловік був на світовому конгресі виробників шарикопідшипників у Гетеборзі, що у Швеції, і за його відсутності вона запросила Джібріла до своїх апартаментів із кам'яними решітками із Джайсалмера{53}, різьбленими дерев'яними перилами

із палаців Керали{54} та камінним же могольським чгатрі{55}, перетвореним на вихрову ванну; наливаючи йому французького шампанського, вона притулялася до мармурових стін і відчувала прохолоду жил каменю на своїй спині. Коли посьорбував шампанське, то піддразнювала його: але ж боги не вживають алкоголю{56}, на що він відповідав цитатою з раніше прочитаного ним інтерв'ю з Ага-ханом: о, бачите, це шампанське тільки для вигляду, як тільки воно торкається моїх губ, то перетворюється на воду. Потім уже не потребувала багато часу, аби торкнутися його губ і розтанути у його обіймах. Коли ая привела дітей зі школи, вона, уже бездоганно одягнена і причесана, сиділа з ним у вітальні, розповідаючи про таємниці килимного бізнесу, пояснюючи, що арт-шовк означає штучний шовк, а не мистецький шовк, казала йому не брати на віру того, що написано у її проспектах, у яких про килимок спокусливо говорилося, буцімто він зроблений з вовни, вищипаної із шиї новонароджених ягнят, а насправді це лишень *«низькопробна вовна»*, що поробиш, бачиш, реклама є рекламою.

Він не кохав її, не був вірний їй, забував про її дні народження, не передзвонював їй, коли вона просила зателефонувати, заходив до неї у найменш зручний час з огляду на гостей зі світу шарикопідшипників, що саме обідали, але вона, як усі решта, прощала йому все це. Однак її прощення не було мовчазним, отим боязким дозволом піти, який він отримував від інших. Рекга несамовито виражала невдоволення, лякала його пекельними муками, верещала як навіжена, називала його нікчемним лафангою{57}, гарамзадою{58} і салагою{59}, а іноді навіть обвинувачувала у неможливому злодіянні: зляганні з рідною сестрою, якої він не мав. Вона не дарувала йому нічого, казала, що він плоский, як той кіноекран, а тоді їй переходило й вона зрештою прощала його і дозволяла йому розстібнути свою блузку. Джібріл не міг опиратися драматичним прощенням Рекги Мерчант, які були ще навіть зворушливішими з огляду на її слабе становище, її невірність своєму шарикопідшипниковому королю, від згадування чийого імені Джібріл утримувався, зносячи словесні образи на свою адресу як справжній чоловік. У той час коли пробачення, отримані від інших жінок, залишали його незворушним і він забував про тих інших тієї ж

миті, коли вони ще лунали, то до Рекги він повертався, аби вона знову його шпетила, а відтак утішала, як тільки вона й уміла.

Потім він мало не вмер.

Він знімався в Каньякумарі{60}, на самій верхівці Азії, беручи участь у сцені бою на мисі Коморін, де буцімто зустрічаються три океани. Три вали хвиль накочувалися із заходу сходу півдня і зіштовхувалися в потужному лясканні водяних рук, коли ж Джібрілу завдали удару кулаком у самісіньку щелепу, і треба ж було такому статися, він одразу зомлів, падаючи навзнаки у пінту трьох океанів. І вже не підвівся.

Спочатку в усьому звинувачували кремезного англійського каскадера Юстаса Брауна, який і завдав того удару. Він страшенно обурювався. Хіба це не він був тим парубком, що протистояв головному міністру Н. Т. Рамі Рао{61} у його численних теологічних кіноролях? Хіба це не він удосконалив уміння старого бути переконливим урукопаш без жодних для нього ушкоджень? Чи коли-небудь він скаржився на те, що Н. Т. Р. не фіксує удари, і він, Юстас, незмінно ходить геть синім від дурних побоїв старого недомірка, якого він міг би розтерти на порошок, на дрібненький порошок, і чи він колись утрачав самовладання? Хіба не так? Як тільки хтось міг подумати, що він здатний завдати болю безсмертному Джібрілові? — Його все одно витурили з роботи, а поліція запроторила до буцегарні, про всяк випадок.

Але не удар звалив з ніг Джібріла. Після того як зірку доправили до бомбейської лікарні Бріч-Кенді на реактивному літаку, наданому для такої ситуації військово-повітряними силами; після того як виснажливі аналізи не дали якихось відчутних результатів; а він лежав непритомний, умираючи з числом формених елементів крові, що впало від його нормальних п'ятнадцяти до вбивчих чотирьох цілих двох десятих, до національної преси на широкі білі сходи Бріч-Кенді вийшов представник лікарні.

— Незрозуміла річ,— оголосив він.— Якщо хочете, називайте це діянням Божим.

Нутрощі Джібріла Фарішти почали кровоточити без жодної видимої на те причини, він просто помирав від підшкірної кровотечі. У критичні моменти кров сочилася з прямої кишки і пеніса, здавалося, будь-якої миті вона потоком хлине з носа, вух і кутиків очей. Сім днів він сходив кров'ю, йому робили трансфузію, ставили уколи з усіма відомими медицині засобами для згортання крові, давали навіть концентровану щурячу отруту, однак лікування не давало бажаного ефекту; лікарі вважали його безнадійним.

Уся Індія зібралася біля Джібрілового ліжка. Зі стану його здоров'я починалися випуски радіоновин і щогодинні екстрені повідомлення національної телемережі, а на Ворден-роуд зібралося стільки людей, що поліція взялася розганяти їх гумовими кийками й сльозогінним газом, незважаючи на те, що у кожного з півмільйонного натовпу і без того вже текли рясні сльози, а з їхніх горл виривалося голосіння. Прем'єр-міністр скасувала всі свої зустрічі і прилетіла навідати його у лікарні. Її син, пілот авіації, сидів у палаті Фарішти, тримаючи акторову руку. Недобре передчуття витало над нацією, бо якщо Бог вдався до такого акту відплати щодо свого найславнішого втілення, то що він заготував для решти країни? Якщо Джібріл помре, то на що тоді може чекати Індія? У переповнених мечетях і храмах нації парафіяни молилися не тільки за життя актора, що вмирав, але також за майбутнє країни, за самих себе.

А хто не провідав Джібріла у шпиталі? Хто жодного разу не написав, не зателефонував, не прислав квітів, не передав полуденку з домашніми смаколиками? В той час, коли безліч коханок безсоромно надсилали йому листівки з побажанням якнайшвидшого одужання і передавали пасанду{62} з ягнятини, хто, кохаючи його понад усе, замкнулася у собі, незапідозрена шарикопідшипниковим чоловіком? Рекга Мерчант залізом скувала своє серце і жила розміреним щоденним життям, бавлячись із дітьми, балакаючи з чоловіком, за необхідності виконуючи роль господині дому, і жодного, жоднісінького разу не відкрила своєї геть спустошеної душі.

Він одужав.

Одужання було настільки ж загадковим, як і недуга, і навіть настільки ж швидкоплинним. Одужання теж називали (представники шпиталю, журналісти, друзі) діянням Божим. Із цієї нагоди оголосили національне свято; феєрверки злітали по всіх куточках країни. Але після Джібрілового відновлення здоров'я стало зрозуміло, що він змінився, і то разюче, бо втратив віру.

У день виписки зі шпиталю в оточенні поліціантів він пробився крізь неймовірно великий натовп, що зібрався відсвяткувати власне спасіння, а також і Джібрілове, сів у «мерседес» і сказав водієві відірватися від усіх автомобілів, що їх переслідуватимуть; це забрало сім годин і п'ятдесят одну хвилину, а під кінець маневру він придумав, що робитиме далі. Вийшов з лімузина біля готелю «Тадж» і, не дивлячись ані ліворуч, ані праворуч, попрямував до великого обіднього залу зі столом, що аж вгинався від ваги заборонених наїдків, і поклав собі у тарілку геть усього — свинячих ковбасок з Вілтширу, засоленої шинки з Йоркширу{63} і тонких шматочків бекону бозна звідки; а ще чималих шматків окосту свого невірства і свинячих ніжок своєї світськості; а тоді, стоячи там посеред залу, коли невідь звідки вигулькнули фотографі, він почав усе це дуже швидко їсти, поспіхом напихаючи рот мертвими поросятами так, що тонкі шматочки бекону звисали з кутиків рота.

Упродовж хвороби, коли був притомний, то тільки й звертався до Бога, щосекунди, щохвилини. Йа-Аллах, чий слуга лежить, стікаючи кров'ю, не покинь мене тепер по стількох роках споглядання за мною. Йа-Аллах, дай мені якийсь знак, якусь невеличку ознаку своєї прихильності, щоб я міг знайти в собі силу зцілення від цієї напасті. О Боже, щонайдобріший, щонаймилосердніший, побудь зі мною у цей скрутний для мене час, у цей страхітливий для мене час. Відтак йому спало на думку, що він покараний, і якийсь час це допомагало йому терпіти біль, але перегода він аж розлютився. Досить, Боже, вимагали його невимовлені слова, чому це я маю помирати, коли я нікого не вбивав, тож ти відплата чи любов? Лють до Бога тривала ще один день, але потім пропала, і на її місце прийшла жахлива порожнеча, якась ізоляція, аж тут він усвідомив, що говорить з *нічим*, що там нема нікогісінько, і тоді він відчув себе ще більшим дурнем, ніж будь-коли

у своєму житті, і почав благодіяти порожнечу, йа-Аллах, та вже будь там, до дідька, вже будь там. Але він нічого не відчував, нічого-нічогісінько, а тоді одного дня виявив, що йому і не потрібно щось відчувати. У день, коли сталася ця метаморфоза, перебіг хвороби змінився і почалося одужання. Щоб довести собі неіснування Бога, тепер він стояв в обідньому залі найпрестижнішого готелю в місті зі шматками поросятини, що падали з його рота.

Поглянув догори зі свого місця і побачив жінку, яка саме спостерігала за ним. Мала надзвичайно світле волосся, майже біле, а її шкіра була кольору і прозорості гірської криги. Вона засміялася і пішла геть.

— Ти не зрозуміла? — вигукнув він їй услід, з кутиків рота полетіли шматки ковбаси.— Бачиш, ніякого тобі грому. Ось у цьому річ.

Вона повернулася і стала перед ним.

— Ти живий,— сказала вона.— Знову отримав життя. Ось у чому річ.

Він сказав Рекзі: у ту мить, коли вона повернулася і пішла до мене, я закохався у неї. Алілуя Кон, альпіністка, підкорювачка Євересту, білява ягудан{64}, крижана королева. Перед її викликом — *зміни своє життя, ти ж бо його знову отримав задарма* — я не міг устояти.

— У цьому — ти весь достоту і твій реінкарнаційний мотлох,— укоськувала його Рекга.— Ох і йолоп же ти. Виходиш зі шпиталю крізь ворота смерті, і раптом тобі спадає на думку, дурненький, що ти маєш щось таке утнути, а тут і вона, гей престо, ця біла мадам. Думаєш, я тебе не знаю, Джіббо, хочеш, аби я тебе простила, еге ж?

Не треба, відповів він. І пішов з апартаментів Рекги (їхня господиня плакала долілиць на підлозі); і більше не повернувся.

Три дні по тому, як він з повним ротом нечестивого м'яса зустрів її в обідньому залі, Алі сіла на літак, і тільки він її і бачив. Три дні поза часом з табличкою «не турбувати», але під кінець вони погодилися, що світ усе ж таки реальний, що можливе є можливим, а що неможливе є не-, коротка здибанка, кораблі, що розійшлися в морі, кохання у залі

очікування. Після її відбуття Джібріл відпочивав, намагався затулити вуха і не чути її виклику, вирішив повернутися до нормального життя. От тільки те, що він утратив свою віру, не означало, що він не зможе стати до своєї справи, тож, незважаючи на скандал із зафіксованим на фотознімках поїданням шинки — на цей перший скандал, пов'язаний з його іменем, він підписав кіношні контракти і повернувся до роботи.

Відтак одного чудового ранку інвалідний візок стоїть порожній, а він кудись щез. Бородатий пасажир, такий собі Ісмаїл Наджмуддін, сів на борт AI-420 до Лондону. Той 747-й назвали на честь одного із садів Раю, ну не Гулістану, але Бостану.

— Аби знову народитись,— сказав Джібріл Фарішта Саладіну Чамчі значно пізніше,— спершу мусиш ти померти. Помирав я тільки наполовину, зате двічі, у лікарні й у літаку, але все це додається і зараховується. А тепер, мій друже Спуно, я стою перед тобою у Самому Лондоні, у вілаєті, вже перероджений, новою людиною з новим життям. Ну скажи, Спуно, хіба це в біса не чудово?

Чому він поїхав?

Через неї, її виклик, новизну, несамовитість їхнього перебування разом, невмолимість неможливого, що наполягало на своєму праві бути.

І, чи, може: через те, що коли він поїв поросят, настав час розплати, нічної розплати, покарання снами.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ